

Türkiye’de Kütüphanelerarası İşbirliğinin Kısa Tarihçesi ve Günümüz Uygulamaları*

Brief History of Interlibrary Cooperations in Turkey and Today’s Applications

Halime Atıl Yörü**

Öz

1969 yılında askeri amaçla kullanılan ARPANET’ten internete uzanan 42 yıllık süreçte yaşadığımız dünyada pek çok şey değişmiştir. Zaman ve mekan kavramını ortadan kaldıran bu buluş herkes gibi kütüphanecilere de yeni ufuklar açmış, yeni yollar çizmiştir. Gelişen teknolojinin kütüphanelere getirdiği en büyük değişimlerden biri de dış kullanıcı sayısındaki önemli artış olmuştur. Özellikle kullanıcı memnuniyetini üst seviyede tutmayı hedefleyen her kütüphane için kütüphanelerarası işbirliği zorunluluk haline gelmiştir.

Bu çalışmada kütüphanelerarası işbirliği türleri açıklanarak 1850 yılından günümüze kütüphanelerarası işbirliğinin kısa tarihçesi anlatılarak günümüz uygulamaları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: *kütüphanelerarası işbirliği; Türkiye*

* İstanbul’da 25-26 Kasım 2011 tarihleri arasında düzenlenen 2. Ulusal Kaynak Paylaşım Çalıştayı’nda “*Türk kütüphaneciliğinin değişen alinyazısı: 1968’den günümüze kütüphanelerarası işbirliğinin kısa tarihçesi ve günümüz uygulamaları*” adıyla sunulan bildirinin makaleye dönüştürülmüş halidir.

** Uzman Kütüphaneci. Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi. e-posta: hatil@anadolu.edu.tr

Abstract

Our world has changed so much in 42 years. The usage of Internet has gradually become widespread since the use of ARPANET for military purposes in 1969. The invention of the Internet opened new horizons for librarians like everyone else. One of the biggest changes that technological advancements brought to libraries is the increased rate in remote access. Inter-library cooperation has become a must for all libraries aiming to keep user satisfaction at higher levels.

This study deals with the types of inter-library cooperation, including a brief history of inter-library cooperation from 1850 up to now together with current practices.

Keywords: *inter-library cooperation; Turkey*

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde ki hızlı artış sayesinde dünyamızı global bir köye benzetmek artık sadece klişeleşmiş bir söylem değil mutlak gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. 1969 yılında aya ilk adım attığında Neil Amstrong *benim için küçük fakat insanlık için büyük bir adım* diyerek o ünlü sözünü hafızalarımıza kazımıştır. Aynı yıllarda Amerika’da internetin temelleri atılırken onu askeri amaçla kullananlar da insanlık için en az aya çıkmak kadar önemli adım attıklarının ne kadar farkındaydılar bilemiyoruz fakat geçen 42 yıllık süreçte internet ve iletişim çağının biz kütüphanecilere getirdiği büyük değişimler olmuştur. Bilgisayar teknolojisinin kütüphanelerde yansımaları ile birlikte kütüphanelerin birçoğu kütüphane kataloglarını, var olan bilgi kaynaklarını, internet üzerinden sorgulamaya açmışlardır. Bu gelişimin kütüphanelere yarattığı en büyük etki ise özellikle dış kullanıcı sayısında artış ve çeşitlilik olmuştur. Artık sahip olunan bilgi kaynaklarını kullanmak isteyenler sadece mensubu olduğunuz kuruluşlarda çalışanlar, öğrencileriniz ya da öğretim üyeleriniz değil kuruluşunuza internet üzerinden ulaşabilen her yaş, cinsiyet, sosyal statü ve değişik coğrafik alanlardaki insanlardır. Yani zamanın ruhu siz istemeseniz de sizi kaynak paylaşımına zorlamaktadır ki zaten en zengin kaynaklara, personel ve işgücüne sahip olsa bile hiçbir kütüphanenin kendi başına tüm isteklere cevap vermesi olanaklı gözükmemektedir. Bu nedenle kütüphaneler birbirleriyle işbirliği yapmak zorundadır.

Bize göre kütüphanelerarası işbirliği ortak çıkarları aynı olan kütüphanelerin, bir amaç doğrultusunda ortak proje yapmak, basılı ve elektronik kaynaklara ortak erişim sağlamak, kullanıcı memnuniyetini üst seviyede tutmak amacıyla

daha iyi, daha hızlı ve daha ekonomik hizmet vermek için oluşturdukları güç birlikleridir.

İçinde bulunduğumuz toplumsal ve ekonomik koşullar ile özellikle bilgi çağı nitelemesini ortaya çıkaran bilginin artış hızı, sorunları çözmeye kütüphanelerin kurumsal işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Öyleyse büyüklükleri ve türleri ne olursa olsun tüm kütüphaneler birbirleriyle işbirliği yapmak ve kaynak paylaşımına gitmek zorundadırlar. Kaynakları ekonomik ve akıllıca kullanma yaklaşımı, israf etmeme anlayışı ve güçleri birleştirme isteği kütüphanelerarası işbirliğinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır (Alkış ve Yılmaz, 2009).

Kütüphanelerarası işbirliğinin başarıya ulaşmasında ön koşul adanmışlık, karşılıklı anlayış, uzlaşma ve sabırdır (Tonta, 1999). Kurumların ortak akıl olması ve bu ortak akıl bilgi, kaynak, planlama ve örgüt becerisi ile desteklenmelidir (Küçük, Al, Alır, Soydal ve Ünal, 2004). Tonta (1999) nın üzerinde durduğu bir başka konu vardır ki işbirliğinin temel felsefesini oluşturur. Kütüphaneler arası işbirliği asla kütüphane olanakları ve hizmetleri açısından daha iyi durumda olan kütüphanelerin, olanakları ve kaynakları kısıtlı olan kütüphanelere yardımı gibi düşünülmemelidir. İşbirliğinin amacı, kütüphanelerin kendi başlarına yapamadıkları projeleri yapmak, sağlayamadıkları kaynakları ortaklaşa satın almak, kullanıcılarına daha hızlı, daha ekonomik ve daha iyi hizmet vermek isteği olmalıdır (Tonta, 1999).

Bu çalışmada kütüphanelerarası işbirliği türleri açıklanarak, 1850 yılından günümüze kütüphanelerarası işbirliğinin kısa tarihçesi anlatılacak ve günümüz uygulamaları hakkında bilgi verilecektir.

Kütüphanelerarası İşbirliği Türleri

Kütüphanelerarası işbirlikleri, konu başlıkları listesi oluşturma ve toplu katalog hazırlama, ortak koleksiyon oluşturma, geliştirme ve konsorsiyumlar, karşılıklı personel değişimi ve eğitimi, kaynak paylaşımı ve belge sağlama (kütüphanelerarası ödünç) gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Mesleki tarihimize baktığımızda yukarıda saydığımız işbirliklerinin bazılarının uygulandığını, bazılarının ise sadece teoride kaldığını söyleyebiliriz (Yörü Atıl, 2008, s.83).

Konu Başlıkları Listesi Oluşturma ve Toplu Katalog Hazırlama

Cumhuriyet Öncesi

Tarihsel sürece baktığımızda işbirliği çalışmalarının ilk örneklerinin toplu katalog çalışmaları olduğunu görüyoruz. Ülkemizde yapılan ilk toplu katalog çalışmaları hakkında mesleki literatürümüzde farklı iki tarih görmekteyiz. Behire Abacıoğlu’nun toplu katalog adlı makalesinde (1953) ülkemizde yapılan ilk toplu katalog çalışmasının II. Abdülhamit döneminde yapıldığı (1876-1909) ve Milli Kütüphanede bu eserin taşbasması bir fihristinin var olduğu söylenmektedir. İlk toplu katalog çalışması ile ilgili bir başka tarih ise Osman Tekin Aybaş tarafından verilmekte, 1850-1854 yılları işaret edilmektedir. Osman Tekin Aybaş’ın işaret ettiği tarihi esas alarak ilk toplu katalog çalışmasının 1850-1854 tarihleri arasında Rusçuklu Osmanzade Ali Fethi Bey tarafından hazırlanan *El Asarü’l-aliyye fi Hazaini’l –Kütübi’l Osmaniyye* adlı eser olduğunu söyleyebiliriz. Günümüz Türkçesine *Osmanlı Kütüphanelerinin Değerli Eserleri* olarak çevirebileceğimiz bu eser mütercimlikten kütüphaneciliğe, şairlikten din adamlığına kadar farklı alanlarda uğraş veren ve bir Osmanlı aydını olan Osmanzade Ali Fethi Bey tarafından hazırlanmıştır. Osmanzade Ali Fethi Bey İstanbul’daki 47 kütüphanenin kataloglarını kapsayan bu toplu katalogu niçin yaptığını ise eserin ön sözünde “hiçbir zaman İslam medeniyetlerine vakfedilen kitapları genel olarak yoklanıp iyi muhafaza edilmeye dikkat gösterilmemiştir. Yazık ki çoğu kütüphaneler kapalı ve işlevsiz kalmış açık olanları ise düzensiz vaziyettedir. Yani eski defterleri hece harfleri şekliyle tertip olmadıktan başka çeşitli ilimlere dair türlü kitaplar bile gerek defterlerde gerekse kütüphane içindeki dolaplarda karışık vaziyette bulunmaktadır. Şimdiye kadar İslam toplumunun kitaplarının isimlerini belirten ve İstanbul kütüphanelerindeki yerini gösteren bir katalog tanzim olunmadığı için istenilen bir kitabı bulmak için kütüphane kütüphane gezmek ve her kütüphanenin defterlerini baştan sona taramak gibi zorluk ve külfetler olmaktadır. Hangi kütüphanede olduğu bilinse bile yeri bilinmediği için kütüphaneciler tarafından “bugün bulamadık yarın gel” hitabı ile çekilen eziyet veya defter(katalog) bizden önceki görevliler tarafından iyi muhafaza edilmemiş gibi sözlere muhatap olunmaktadır. Bütün bu ümitsizce harcanan çabalar araştırma yapanları ümitsizliğe düşürmekte hem de geçmişin hayırseverlerinin bıraktığı mirası işlevsiz bırakmaktadır¹ (Şıra, 2008)” şeklinde açıklamıştır. 1860 tarihinde hazırlanan ve İstanbul’daki 24 kütüp-

¹ Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çeviren Yrd. Doc. Dr. Mehmet Topal (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi).

hanenin kaynaklarını listeleyen *İstanbul Kütüphaneleri Fihristi*, Konya'daki 21 kütüphanenin kaynaklarını listeleyen *Konya Vilayeti Toplu Kataloğu (1874)* ve Bursa ilindeki kütüphanelerin kaynaklarını listeleyen *Bursa Kütüphaneleri Toplu Kataloğu (1887)* Cumhuriyet öncesi dönemde karşımıza çıkan ilk toplu katalog örnekleridir (Aybaş, 1979, s.38).

Cumhuriyet Dönemi

Türkiye'de ikinci toplu katalog faaliyeti 1935'de Kütüphaneler Tasnif Komisyonu'nun kurulmasıyla başlamaktadır. Bu komisyonun çalışması sonucunda hazırlanan ve 1943 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları* alanda çıkmış önemli bir eserdir. 1955 yılında Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsünün kurulmasıyla ülkemizde toplu katalog çalışmaları farklı bir boyut kazanmıştır. Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü tarafından hazırlanan *Türkiye Kütüphanelerinde Mevcut Yabancı Memleketlerde Yayımlanmış Periyodiklerin Toplu Kataloğu* ve *Türkiye Kütüphanelerinde Mevcut Bulunan Yabancı Memleketlerde Yayımlanmış Eserlerin Toplu Kataloğu* bu dönem toplu kataloglarına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. (Abacıoğlu, 1953, s.158).³¹ Ocak 1966 yılında TÜBİTAK'a bağlı olarak kurulan Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi (TÜRDOK) kuruluş ilkesine uygun olarak bir dizi faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi de Türkiye'deki bütün illeri kapsayacak toplu katalog çalışmalarıdır. Bu nedenle 1968 yılında *Ankara Bilimsel ve Teknik Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* hazırlanmış ve bu toplu katalog 1971 yılında basılmıştır. 1973 ve 1977 yıllarında ise genişletilerek tekrar basılmıştır. 1977 yılında ayrıca toplu kataloğun adı *Ankara Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* olarak değiştirilmiştir. 1977 yılında yayımlanan *Ankara Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu'nun* bir özelliği de dönemin şartları çerçevesinde ileri bilgisayar teknolojilerine dayalı olarak üretilmiş olmasıdır. Aynı yıllarda *İzmir Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* ise hazırlanmış fakat yayımlanmamıştır (Toplu, 2009). 1971 ve 1972 yıllarında yayımlanan *İstanbul Bilimsel ve Teknik Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* ve *Ankara Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* uzun yıllar kütüphanelerarası materyal sağlamada vazgeçilmez kaynaklar olmuşlardır. 1978 yılında Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından çıkartılan *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu* da alanda yapılmış önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak israfını asgariye indirmek, özellikle yeni kurulmuş veya çeşitli nedenlerle gelişmemiş üniversitelerdeki öğretim ve

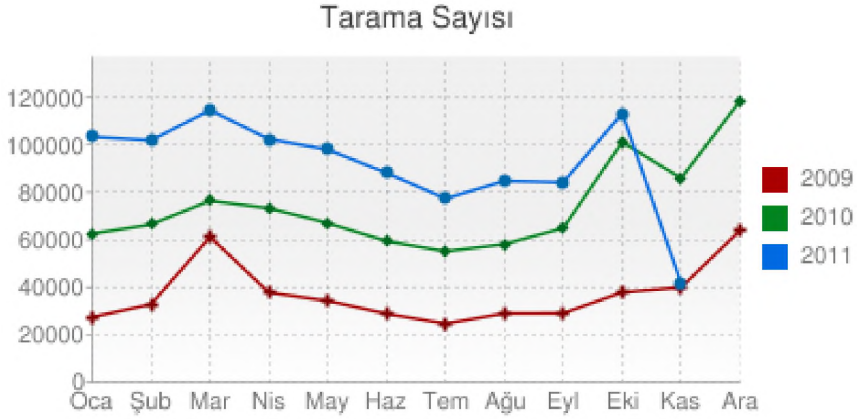
araştırma elemanlarına çağdaş hizmet sunmak, üniversite kütüphanelerinin çeşitli sorunlarına çözüm getirmek veya önderlik etmek amacıyla Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi 26 Aralık 1984 tarihinde hizmete girmiş ve belli aralıklarla yayınladığı süreli yayın katalogları ile araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Türk kütüphaneciliğinin dijital belleği olan kutup-l² arşivine göz gezdirdiğimizde 29 Eylül 1997 tarihinde ULAKBİM süreli yayınlar toplu kataloğunun internet üzerinden kullanıma açıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. O tarihte verilen bilgiye göre toplu kataloğa ULAKBİM 9650, Hacettepe Tıp Kütüphanesi 2270, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Merkez Kütüphanesi 2750, Bilkent Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 3450, Bilkent Üniversitesi Doğu Kampusu Kütüphanesi 170 ve ODTU Kütüphanesi 5100 başlık ekleyerek projeye katılmışlardır (Olcay, 1997).

2000 yılında UNAK-OCLC (ÜNAK, 2011a) konsorsiyumunun kurulmasıyla başlatılan toplu katalog çalışması sonucunda 2004 yılında Türkiye Üniversiteleri Toplu Kataloğu/ TÜTOK (ÜNAK, 2011b) adı altında örnek bir projelendirme yapılmış fakat ulusal toplu katalog çalışması başlatıldığı için bu proje sonlandırılmıştır.³

Ülkemizde DPT’nin 2006 yılında bilgi toplumu stratejisi çerçevesinde ortaya koyduğu bir dizi eylem planından biri olan 38. eylem planı entegre e-kütüphane sistemi dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TÜBİTAK-ULAKBİM arasında bir protokol imzalanmış ve ULAKBİM tarafından entegre e-kütüphane sisteminin alt yapısını oluşturan ulusal toplu katalog oluşturulmuş, böylece farklı kataloglara ve otomasyon sistemlerine sahip kütüphanelerin tek arayüzden taranabilmesine ve kayıt paylaşımına olanak sağlanmıştır. Ulusal toplu katalog ilk beta sürümüne 19 Eylül 2008 tarihinde Ankara Üniversitesi Kütüphanesi (528.631 Adet), Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi (351.447 Adet), Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi (170.699 Adet), YÖK Ulusal Tez Merkezi (208.240 Adet) ve ULAKBİM (10.271 Adet) ile başlamıştır (ULAKBİM, 2011b). Toplu kataloğa üye olan kütüphane sayısı 3 yıl içerisinde hızla artmıştır. Bugün 13 devlet, 6 vakıf üniversitesi dışında birçok devlet ve vakıf üniversitesi sisteme dahil olmuştur. 2009-2011 yılına ait olarak verilen grafikte 2009 ve 2011 yılları Temmuz ayı ortalamalarına baktığımızda 2009 yılında yaklaşık 30.000 olan tarama sayısının 2011 yılında 90.000’e ulaştığı görülmektedir. Bu veriler ışığında TO-KAT’ın büyüme hızının % 200 olduğu görülmektedir.

² Kutup-l üyelerinin çoğunu kütüphanecilerin oluşturduğu mesleki tartışma listesidir. Adres: kutup-l@metu.edu.tr

³ 03.11.2011 tarihinde ÜNAK/ Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Demeği Başkan Yardımcısı Mehmet Boz ile yapılan e-posta yazışması ile alınan bilgi.

(Grafik 1): 2009-2011 Yılları Arasında TO-KAT Tarama Sayısı

Kaynak: http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php?cwid=9&the_year=2010

Bunların yanı sıra, ortak kütüphane yazılımı kullanan kütüphanelerin oluşturdukları toplu katalog çalışmaları da mevcuttur Bunlar Yordam 2001, Blisscat, yapısı ve oluşumu farklı olmakla birlikte Mikrobeta firması tarafından oluşturulan KuTup ve Hiperlink tarafından oluşturulan KaTara'dır (Yörü Atıl, 2008, s. 84).

Ortak Koleksiyon Oluşturma, Geliştirme ve Konsorsiyumlar

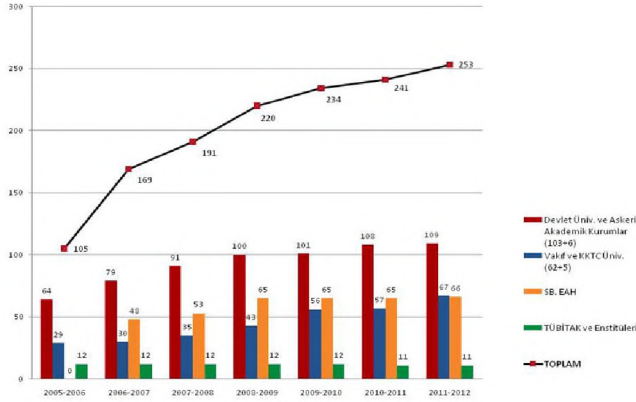
Basılı ve elektronik yayın sayısındaki hızla artışa karşılık kütüphanelerin sahip olduğu bütçe olanaklarının yetersizliği, kütüphaneleri ortak koleksiyon geliştirmede işbirliği yapmaya zorlamaktadır. Kütüphane konsorsiyumları genelde ortaklaşa derme geliştirmek, elektronik bilgi kaynaklarına ve belgelere erişim sağlamak amacıyla kurulur. Konsorsiyumların temel işlevleri fiziksel kaynakları paylaşmak (toplu kataloglar, kütüphanelerarası ödünç verme vb.) ve internet aracılığıyla elektronik bilgi kaynaklarına erişim sağlamaktır (Tonta, 1997).

Ülkemizdeki konsorsiyal çalışmalara ilk örnek ULAKBİM aracılığıyla yürürlüğe sokulan **ULAKBİM Veri Tabanları ve Elektronik Dergilere Ev Sahipliği (VEDES) Projesi**dir. 1999 yılında uygulamaya konulan bu projede ilk aşamada Silver Platter firmasından 41 bibliyografik veri tabanı ve ISI'nin beş yıl geriye giden Web of Science veri tabanları ULAKNET üzerinden denemeye açılmış, 2000 yılında deneme süreci tamamlanarak konsorsiyum çalışmaları başlatılmıştır. Günümüzde bu proje devam etmemektedir. **ANKOS (Anadolu Üniversite**

Kütüphaneleri Konsorsiyumu) un kurulmasıyla birlikte bu proje ile ilgili sorumluluklar ANKOS’a devredilmiştir (Küçük, 2004).

Resmi olarak kuruluş yılı 2000 olan fakat temelleri Kasım 1999’da atılan ANKOS, ülkemizdeki konsorsiyal oluşumlara verilecek en güzel örneklerden bir tanesidir. ANKOS ulusal düzeyde üniversite ve araştırma kütüphaneleri arasında elektronik tam metin dergi koleksiyonlarına ve bibliyografik veri tabanlarına erişimin sağlanması, kullanıcılara bu konuda hizmet verilmesi amacıyla kurulmuş stratejik bir ortaklıktır (Karasözen, 2002). 2000 yılında 12 kurumun 3 veri tabanına üyeliğiyle çalışmalarına başlayan ANKOS, web sitesinden edindiğimiz bilgiye göre bugün 60 dan fazla yayıncının 83 ayrı veritabanıyla 1.628 anlaşması bulunan; 155 üniversite ve araştırma kurumunun üye olduğu, 50’ye yakın çalışanı ile uluslararası alanda da yerini almış bir konsorsiyum, mesleki bir birlik, büyük bir gönüllü topluluğudur (ANKOS, 2011b). Mesleki yüz akımız olan bu büyük gönüllü topluluğunun Türk kütüphaneciliğine, Türk bilim insanına ve Türk ulusuna faydalarının katlanarak artması en büyük dileğimizdir.

Ülkemizde var olan diğer bir konsorsiyum oluşumu ise ULAKBİM önderliğinde yürütülen **Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı (EKUAL)** dır. ULAKBİM temel misyonu gereği ülkemizdeki akademik bilgi üretimini etkinleştirmek ve bilgi hizmetlerini ulusal ölçekte yaygınlaştırmak amacıyla 2006 yılından itibaren EKUAL’i devreye sokmuştur. TÜBİTAK-EKUAL hizmetinden yararlanan kurumlar, TÜBİTAK Merkez ve Enstitüleri, Devlet ve Vakıf Üniversiteleri, Harp Akademisi ve Harp Okulları, Polis Akademisi, KKTC Üniversiteleri, Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastaneleridir. Aşağıda kurumun web sayfasından alınan grafikten de anlaşılacağı gibi 2006 yılında EKUAL’e dahil olan kurum sayısı toplam 105 iken 2010 yılı verilerine baktığımızda toplam sayının 253’e ulaştığını görmekteyiz. 2011 yılı verilerine göre ise 253 kurum (102 Devlet, 52 Vakıf, 5 KKTC Üniversitesi, 6 Askeri Kurum ve 65 Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile TÜBİTAK ve Bağlı Enstitüler) ve 13 akademik içerikli bibliyografik ve tam metin, 4 kanıtı dayalı ve 1 atıf veri tabanı olmak üzere toplam 17 veri tabanı TÜBİTAK-EKUAL kapsamında üye kullanımına açıktır (ULAKBİM, 2011b).

(Grafik 2): 2005-2012 Yılları Arasında EKUAL Üye sayısı

Kaynak: <http://ekual.ulakbim.gov.tr/uye/>

Karşılıklı Personel Değişimi ve Eğitimi

Ülkemizde üzerinde az durulan ve fazla uygulama alanı bulamamış kütüphanelerarası işbirliği türü, karşılıklı personel değişimi ve eğitimidir. 1980'li yıllarda YÖK Dokümantasyon Merkezi tarafından üniversite kütüphaneleri ve kütüphanecileri için organize edilen ve Ankara merkezli yürütülen toplantılar, personel eğitimi konusunda ülkemizde yapılmış en örgütlü çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ankara dışında çalışan üniversite kütüphanecilerinin eğitiminde mesleki bilgi, görgü ve becerilerinin artırılmasında son derece olumlu olan bu toplantılar ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır (Yörü Atıl, 2008, s.86). ANKOS bünyesinde faaliyet gösteren Kütüphaneler Arası İşbirliği Araştırma Grubu 21 Mayıs 2010 tarihinde yayımladıkları raporlarında ANKOS Personel Değişim Programı başlığı altında personel eğitimi ve değişimi konusunda uygulanacak yöntemler, uygun personelin seçimi, başvuru şartları, programın süresi, personelin değişimi gibi konular ile ilgili her türlü ayrıntıyı belirlemişlerdir. 25-26 Kasım 2011 tarihinde yapılan 2. Ulusal Kaynak Paylaşım Çalıştayı'nda karşılıklı personel değişimi ile ilgili sunum yapılmış ve hazırlanan program ana hatlarıyla anlatılmıştır (Çelikbaş, 2011 ss. 23-24). Dileğimiz bu programın bir an önce hayat bulmasıdır.

Kaynak Paylaşımı ve Belge Sağlama (Kütüphanelerarası Ödünç Verme)

Ülkemizde en fazla uygulama alanı bulmuş kütüphanelerarası işbirliği türüdür. Türkiye’deki kütüphanelerarası kaynak paylaşımının tarihçesine baktığımızda, 1961 yılında Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker başkanlığında kurulan kütüphaneler komitesinin hazırladığı raporda okuyucu hizmetlerindeki işbirliği maddesinde yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerden ödünç kitap alınmasına değinildiği fakat bu yaklaşımın halk kütüphaneleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir (Alkış ve Yılmaz, 2009).

21.09.1981 yılında ise 17465 sayılı Resmi Gazetede *Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği* yayınlanmıştır (Kütüphanelerarası... 1981). Bu yönetmelik halk kütüphaneleri arasında ödünç kitap gönderimi üzerinedir. Kitapların istenmesi, gönderimi, okuyucuya verilmesi, iadesi gibi tüm konular ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Yönetmeliğin eksik tarafının tek kütüphane türü üzerine çıkması olduğu düşünülmektedir.

23-25 Şubat 1988 yılında Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nce Ankara’da kütüphanelerde yasal düzenleme ve standartlaşma komite toplantıları yapılmıştır. Yusuf Tavacı başkanlığında toplanan Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu Komitesi *Kütüphaneler Arası İşbirliği Kanunu Taslağını* (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü [KYGM], 1988, s.25) hazırlamışlardır. Kanun taslağının en belirgin özelliği tüm kütüphaneleri kapsıyor olmasıdır. Hazırlanan kanun taslağında idari hizmetlerde, teknik hizmetlerde ve okuyucu hizmetlerinde işbirliği hakkında birçok konuya değinilmiş olmasına rağmen ne yazık ki bu çalışma da sadece bir tasarı olarak kalmıştır.

2009 yılında Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü *halk ve üniversite kütüphaneleri arasında işbirliği çalışmaları* başlatmış olup, özellikle araştırmacı niteliğindeki il halk kütüphanesi kullanıcılarının kütüphane kartları ile aynı şehirdeki üniversite kütüphanelerinden yararlanmaları hedeflenmiştir. Protokol metni tüm üniversite rektörlüklerine iletilmiş fakat geçen iki yıllık süreye karşın bu proje henüz hayat bulamamıştır.⁴

Akademik kurumlar arasında kaynak paylaşımının ilk temelleri ise 1985 yılında Üniversite Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlarının toplanmasıyla atılmıştır. 1987 yılında yapılan IV. toplantıda basılı formlar oluşturulmuş ve 11.05.1987 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Bu formlar kütüphanelerarası ödünç verme hizmetinde bir standartlaşma sağlamış ve uzun yıllar kulla-

⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar Genel Müdürlüğü B.16.0.KYG.0.11..... numaralı ve 21.08.2009 tarihli protokol metni.

nılmıştır. Dönemin şartları çerçevesinde son derece akıllıca ve IFLA standartlarına uygun olarak hazırlanan bu formlar teknolojik gelişimin gerisinde kaldığı için yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Birçok üniversite kütüphanesi formları elektronik ortama taşınmış ya da kendi kullandığı otomasyon sistemi aracılığı ile elektronik ortamda istek kabul etmeye başlamıştır. ANKOS bünyesinde 2006 yılında kurulan Kütüphanelerarası İşbirliği Araştırma Grubu, 2007 yılında yaptıkları toplantılarda bazı kararlar almışlar ve bunları uygulamaya koymuşlardır. 2007 yılının Mayıs ayında yapılan toplantıda ulusal düzeyde *Yüksek Öğretim Kurumları Kütüphaneleri/ Bilgi Merkezleri Arası Kaynak Paylaşım Yönergesi* (ANKOS, 2011a) taslak metni hazırlanmıştır. 2008 yılında yapılan 8. ANKOS toplantısında ilk kez Kütüphaneler Arası İşbirliği Takip Sisteminden (KİTS) bahsedilmiş ve tanıtımı yapılmıştır. KİTS kütüphanelerarası kaynak paylaşımının tüm süreçlerini kapsayan bir otomasyon sistemidir. 2008 Temmuz ayında 7 üye kurum (İstanbul Teknik Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi)⁵ ile uygulamaya konulan KİTS bugün 185 üyesi olan, her geçen gün üye sayısı artan ve gelişmeye devam eden bir sistemdir.

Belge Sağlama

1966 yılında kurulan TÜR DOK kuruluş amacına uygun olarak bilimsel ve teknik konularda her türlü yayını toplamak, araştırmacı, uzman ve bilim adamlarının çalışmaları için yararlı olacak süreli yayın, rapor, tez, monografi vb. yayın ve dokümanları sürekli izlemek ve gerektiğinde istenen yayınların fotokopilerini sağlamak (Toplu, 2009) faaliyetlerini yürüterek belge sağlama alanında ülkemizde bir ilk olarak tarihsel süreçte yerini almıştır. 1968-1978 yılları arasında ise belge sağlama hizmetini ücretsiz olarak sürdürmüştür. Ülkemizde TÜR DOK belge sağlama hizmetlerini yürütürken TÜR DOK'tan bağımsız olarak 1983 yılında kurulan, bir amacı da kütüphanelere doküman sağlamak olan YÖK Dokümantasyon Merkezi ülkemizde sistemli olarak doküman sağlamanın bir başka ayağını oluşturmuştur. 1996 yılında ise YÖK Dokümantasyon Merkezi ve ULAKBİM arasında yapılan anlaşma ile YÖK Dokümantasyon Merkezi'nde sadece tezler kalmış, belge sağlama ve dokümantasyon işlemleri TÜBİTAK'a devredilmiş ve bu çerçevede 1996 yılında TÜBİTAK-ULAKBİM kurulmuştur. Ülkemizde geniş çaplı belge sağlama hizmetinin ilk uygulamalarından biri de Ortak Belge Sağlama (OBES) hizmetidir.

⁵ Uzman Kütüphaneci ve KİTS programcısı Zeki Çelikbaş'tan 22.11.2011 tarihinde e-posta ile alınan bilgi.

1999 yılında devreye giren bu hizmette ODTÜ Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri ve ULAKBİM arasında protokol imzalanarak bir ortaklık kurulmuştur. Yapılan protokol dahilinde hizmetin verilmiş biçimi belirlenmiş ve en fazla üç gün içerisinde makalelerin sağlanması hedeflenmiştir. 2007 yılında ODTÜ Kütüphanesi sistemden ayrılmış, 2010 yılında ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi sisteme dahil olmuş fakat 2011 yılı Eylül ayı itibarıyla Türkiye Belge Sağlama Sisteminin (TÜBESS) devreye girmesiyle OBES projesi sonlandırılmıştır. Ayrıca 1997 yılında devreye giren Sağlıkta Belge Sağlama’da (SABESA) Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Tabip Odası ve ULAKBİM arasında yürütülen belge sağlama işbirliğine örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde ULAKBİM uzaktan ulusal belge sağlama sistemi ile istekleri kabul etmekte ve belli bir ücret karşılığında yurtiçi ve yurt dışı kaynaklardan gelen istekleri karşılamaktadır (Toplu, 2009).

2006 yılında DPT bilgi toplumu stratejisi dahilinde yer alan entegre e-kütüphane sisteminin bir ayağını toplu katalog, bir ayağını da tüm süreçleri kapsayan bütünlük bir ILL modülü oluşturmaktadır. Toplu katalogun devreye girmesinden sonra TÜBESS uygulamaya geçirme çalışmaları başlatılmıştır. 2011 yılı içerisinde bu konuda birtakım tanıtım çalışmaları ve çalıştaylar yapılmış, Temmuz 2011’de üniversite rektörlüklerine katılım protokolleri gönderilerek tüm üniversitelere sisteme katılım çağrısı yapılmıştır.⁶

Günümüz Uygulamaları

Ülkemizde ulusal ölçekte kütüphanelerarası kaynak paylaşımının takibinde kullanılan iki otomasyon sistemi vardır. Bunlardan biri Kütüphanelerarası İşbirliği Takip Sistemi (KİTS) diğeri ise TÜBESS’tir.

2008 yılında uygulamaya konulan, kütüphanelerarası işbirliğinin tüm süreçlerinin takibini sağlayan KİTS ulusal ölçekte özellikle akademik kurumlar arasında yürütülen kaynak paylaşımında bazı kazanımlar getirmiştir.

Bunları şu şekilde sıralayabiliriz :

- Kütüphanelerarası kaynak paylaşımında ortaya çıkan dağınık görünüm ortadan kaldırmış ve bu hizmeti veren kütüphanelerin ortak bir platformda toplanmasını sağlamıştır.
- Ulusal bir kaynak paylaşımı politikası geliştirme alanında önemli çaba sarf

⁶ TÜBİTAK-ULAKBİM B.02.1.TBT.5.04 numaralı ve 08.07.2011 tarihli protokol metni.

etmiş ve yapılan çalışmanın teorik değil pratikte de hayat bulmasını sağlamıştır.

- İşlemlerde standartlaşmaya gidilmiştir.
- İstek iletiminde ve geri dönüşümde hız kazandırmıştır.
- Kaynak paylaşımında kütüphaneler arasında yapılan işlemleri görebilme, kontrol etme ve arşivleme seçeneğini sunmuştur.
- İletişim becerilerinde gelişme sağlamıştır ve kurumlar arasında güçlü iletişim bağı kurulmuştur.

KİTS ulusal ölçekte kaynak paylaşımında, uzun yıllar ihtiyaç duyulan bir boşluğu doldurmuş ve üye kütüphanelere kolaylıklar sağlamıştır.

Sonuç ve öneriler

Tarihsel sürece baktığımızda ülkemizde de başlatılmış birçok kütüphanelerarası işbirliği örneği görmekteyiz. Bunlardan bazıları gerçekten amacına ulaşmış bazıları ise sadece teoride kalmış ya da kısa ömürlü olmuştur. Fakat 2000’li yıllardan sonra kütüphanelerarası işbirliğinde özellikle konsorsiyal oluşumlar, kaynak paylaşımı, toplu katalogların devreye girmesiyle olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

Kaynak paylaşımı kütüphanelerarası işbirliğinin en yaygın ve uygulanabilir türüdür. Ulusal çıkarlarımızı korumak ve kaynak israfını asgariye indirmek için tüm kütüphaneler kaynak paylaşımına gitmek zorundadır.

KİTS, kaynak paylaşımını yapan akademik kütüphaneler için işlemlerin her aşamasını takipte vazgeçilmez bir program olmuştur fakat gönüllülük esasına göre yürütüldüğü için uzun vadede sürdürülebilirliği endişe uyandırmaktadır.

Bunun için;

- Acilen ulusal kaynak paylaşım politikaları oluşturulmalı ve hayata geçirilmelidir.
- Oluşturulacak yeni sistem üye olan kütüphanelerin yapıları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir.
- Sisteme üyelik giriş ve çıkış şartları yasal olarak belirlenmeli ve doğacak sorunları çözecek tam yetkili bir kurul oluşturulmalıdır.

Akademik kütüphanelere, kaynak paylaşımında sağladığı yararlar yanında eleştirilen taraflarının düzeltilmesiyle KİTS’in daha da işlevsellik kazanacağı kesindir. Dileğimiz yaşanan olumlu gelişmelerin katlanarak artmasıdır.

Kaynakça

- Abacıoğlu, B. (1953). Toplu katalog. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 2, (2), 152-164 22 Kasım 2011 tarihinde <http://tk.kutuphaneci.org.tr/index.php/tk/article/view/36/72> adresinden erişildi.
- Alkış, H., Yılmaz, B. (2008, 5-7 Haziran) *Kütüphanelerarası Ödünç Verme Hizmeti: Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Örneği*. Balkan Ülkeleri Kütüphanelerarası Bilgi Belge Yönetimi İşbirliği Sempozyumunda sunulan bildiri. 23 Kasım 2011 tarihinde http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/14626/1/Edirne_Sempozyumu.pdf adresinden erişildi.
- ANKOS (2011a) İşbirliği Araştırma Grubu Raporu 05 Nisan 2012 tarihinde http://kits.ankos.gen.tr/docs/isbirligi_arastirma_grubu_raporu.pdf adresinden erişildi.
- ANKOS (2011b) 15 Kasım 2011 tarihinde <http://kits.ankos.gen.tr/> adresinden erişildi.
- Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) (2011) 20 Kasım 2011 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr> adresinden erişildi.
- Aybaşı, O. T. (1979). *Toplu kataloglar ve Türkiye uygulaması*. Ankara: TÜRDOK.
- Çelikbaş, Z. (2011, 25-26 Kasım) *KİTS: Yeni uygulamalar*. II. Ulusal Kaynak Paylaşım Çalıştay’ında sunulan bildiri. 24 Şubat 2012 tarihinde <http://kits.ankos.gen.tr/calistay/2011/index.php?p> adresinden erişildi.
- Karasözen, B. 2002, 24-26 Ekim). *Kütüphane Hizmetlerinde İşbirliği ve Ortaklıklar: ANKOS*. Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumunda sunulan bildiri 5 Nisan 2012 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/belgeler/kutuphane-hizmetlerinde-isbirligi-ve-ortakliklar-ankos-233> adresinden erişildi.
- Küçük, M. E., Al, U., Alır, G., Soydal, İ. ve Ünal, Y. (2004). Türkiye’de kütüphanelerarası işbirliği üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 18, (2), 119-134. 29 Ekim 2011 tarihinde <http://tk.kutuphaneci.org.tr/index.php/tk/article/view/1893/3786> adresinden erişildi.
- Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. (1988). *Kütüphanelerde yasal düzenlemeler ve standartlaşma*. Ankara.
- Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği, *T.C Resmi Gazete* (Sayı: 17465, 21 Eylül 1981).
- Olca, N. (1997, 29 Eylül). Süreli yayınlar toplu kataloğu ve Türk tıp dizini. Kutup-L listesine gönderilen e-posta. <http://mailman.metu.edu.tr/mailman/private/kutup-l/September/msg00050.html> adresinden arşivlenmiştir.

- Resmi Gazete 28 Ekim 2011 tarihinde <http://rega.basbakanlik.gov.tr> adresinden erişildi.
- Şıra, H. (2008). *Ruşçuklu Ali Fethi Efendi hayatı eserleri ve hilyesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tonta, Y. (1997). Kütüphanelerarası işbirliği ve bilgi kaynaklarının etkin kullanımı 10 Kasım 2011 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/isbirligi.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (1999). Kütüphanelerarası işbirliğinin neresindeyiz? 10 Kasım 2011 tarihinde <http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/isbirligi-50.htm> adresinden erişildi.
- Toplu, M. (2009). Belge sağlama hizmetlerinin gelişimi ve Türkiye perspektifi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23, (1), 83-118. 15 Kasım 2011 tarihinde <http://tk.kutuphaneci.org.tr/index.php/tk/article/view/2166/4216> adresinden erişildi.
- ULAKBİM. (2011a). EKUAL. 1 Kasım 2011 tarihinde <http://ekual.ulakbim.gov.tr/> adresinden erişildi.
- ULAKBİM. (2011b). Toplu Katalog. 1 Kasım 2011 tarihinde <http://www.toplukatalog.gov.tr/> adresinden erişildi.
- ÜNAK. (2011a). ÜNAK-OCLC. 15 Kasım 2011 tarihinde <http://www.unak.org.tr/unakoclc/> adresinden erişildi.
- ÜNAK. (2011b). Toplu Katalog Projesi. 12 Kasım 2011 tarihinde <http://www.unak.org.tr/tok/index.html> adresinden erişildi.
- Yörü Atıl, H. (2008). Türkiye’de yürütülen kütüphanelerarası materyal ödünç alma/verme ve belge sağlama hizmetlerine toplu bir bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 22, (1), 82-106.